XITOY TILINI O‘RGATISHDA QO‘LLANILADIGAN MAXSUS SO‘ZLAR MASALAN MEDITSINA SOHASIDAGI SO‘ZLAR

Saydalieva Nigora Faxritdinovna
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24156025

Annotatsiya: Maqolada Xitoy tilini o‘rganuvchi talabalarda tibbiyot sohasiga oid maxsus leksikani o‘zlashtirish samaradorligini oshirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — tibbiyot terminologiyasini kontekstli, ko‘rinishli va amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rgatishning talabalar lug‘at zaxirasi hamda muloqot qobiliyatiga ta’sirini aniqlashdir. Tadqiqotda eksperimental va nazorat guruhlari qiyoslandi; eksperimental guruhda tibbiyot atamalari real muloqot vaziyatlari, vizual materiallar, rol o‘yinlari va kasbiy matnlar asosida o‘rgatildi. Natijalar maxsus leksikaning kontekstda o‘rgatilishi so‘zlarni eslab qolish, ularni to‘g‘ri qo‘llash va kasbiy muloqotga tayyorlikni sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, terminlarning ko‘p ma’noliligi, talaffuz qiyinligi va xitoycha yozuv tizimi bilan bog‘liq qiyinchiliklar alohida e’tibor talab qilishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari tibbiyot yo‘nalishidagi xorijiy til ta’limida maxsus leksikani alohida modul sifatida rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: Xitoy tili, maxsus leksika, tibbiyot terminologiyasi, chet tili o‘qitish metodikasi, kontekstli o‘qitish, kasbiy muloqot, lug‘at zaxirasi.

Kirish

Chet tili o‘rgatishda umumiy til bilimlari bilan bir qatorda kasbiy sohaga oid maxsus leksikaning o‘zlashtirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tibbiyot sohasida xitoy tilini o‘rganuvchi talabalar bemor bilan muloqot qilish, tibbiy hujjatlarni o‘qish, dori vositalari va tashxislar haqida ma’lumot berish uchun aniq terminologiyani bilishi lozim. Bunday leksika oddiy kundalik so‘zlardan farq qilib, ko‘pincha murakkab tuzilishga, ko‘p ma’nolilikka va sohaviy qo‘llanishga ega bo‘ladi.

Xitoy tilida tibbiyot terminlari ko‘p hollarda ieroglif yozuv, pinyin transkripsiya va ma’no jihatidan murakkab birikmalardan iborat bo‘ladi. Masalan, ***“医院” (yīyuàn — kasalxona), “医生” (yīshēng — shifokor), “病人” (bìngrén — bemor), “药” (yào — dori), “检查” (jiǎnchá — tekshiruv), “手术” (shǒushù — jarrohlik amaliyoti) kabi so‘zlar kundalik muloqotda ham, kasbiy matnlarda ham uchraydi. Shu bilan birga, “诊断” (zhěnduàn — tashxis), “治疗” (zhìliáo — davolash), “处方” (chǔfāng — retsept), “症状” (zhèngzhuàng — simptom)*** kabi terminlar ancha murakkab kasbiy mazmunga ega.

Hozirgi amaliyotda maxsus so‘zlar ko‘pincha lug‘at yodlash, tarjima qilish va grammatik mashqlar orqali o‘rgatiladi. Bunday yondashuv talabaga so‘zning lug‘aviy ma’nosini eslatishi mumkin, biroq uni real muloqotda qo‘llash ko‘nikmasini yetarli darajada shakllantirmasligi mumkin. Shu sababli tibbiyot terminologiyasini o‘qitishda kontekstli yondashuv, vizual qo‘llab-quvvatlash, rol o‘yinlari va kasbiy vaziyatlarga asoslangan mashqlar dolzarb ahamiyatga ega.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, tibbiyot yo'nalishida xitoy tilini o'rganayotgan talabalar uchun maxsus leksika nafaqat til bilimining bir qismi, balki kasbiy faoliyatga tayyorlikning muhim sharti hisoblanadi. Shu bois ushbu tadqiqot tibbiyot atamalarini o'rgatishda samarali metodik yondashuvlarni aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqot maqsadi: tibbiyot sohasiga oid xitoycha maxsus leksikani kontekstli va amaliy metodlar yordamida o'rgatishning talabalarning lug'at zaxirasi, so'zni qo'llash ko'nikmasi va kasbiy muloqotga tayyorligiga ta'sirini aniqlash.

Tadqiqot vazifalari:

- tibbiyot yo'nalishidagi xitoycha maxsus leksikaning o'ziga xosliklarini aniqlash;
- maxsus so'zlarni o'rgatishda an'anaviy va kontekstli metodlarni qiyoslash;
- talabalarning lug'at zaxirasi va terminlarni qo'llash ko'nikmasini o'lchash;
- tibbiyot terminologiyasini o'zlashtirishdagi asosiy qiyinchiliklarni ko'rsatish;
- samarali o'qitish metodikasi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Gipoteza: tibbiyot terminlarini kontekstli, vizual va amaliy muloqot vaziyatlarida o'rgatish an'anaviy lug'at yodlash usuliga qaraganda talabalarning so'zni eslab qolishi va uni to'g'ri qo'llash ko'nikmasini yuqoriroq darajada oshiradi.

Metodlar

Tadqiqotda sifat-son tahlili elementlarini o'z ichiga olgan aralash metodologiyadan foydalanildi. Tadqiqotda tibbiyot yo'nalishida xitoy tilini o'rganayotgan 60 nafar talaba qatnashdi. Talabalar teng darajadagi til bilimi va o'qish davomiyligiga ega bo'lgan ikki guruhga bo'lingan: eksperimental guruh va nazorat guruhining har birida 30 nafar talaba ishtirok etdi.

Tadqiqot sakkiz hafta davomida olib borildi. Har ikkala guruhga haftasiga ikki marta maxsus leksikaga oid mashg'ulotlar o'tkazildi. Eksperimental guruhda tibbiyot terminlari kontekstli metodlar asosida o'rgatildi. Mashg'ulotlarda real muloqot vaziyatlari, kasbiy dialoglar, rasm va infografikalar, rol o'yinlari, mini-dia loglar, tibbiy hujjatlar bilan ishlash hamda terminlarni mavzular bo'yicha guruhlashdan foydalanildi.

Nazorat guruhida esa terminlar an'anaviy usulda o'rgatildi: so'z ro'yxatlari, tarjima, takrorlash, lug'at yodlash va grammatik mashqlar asosida ish olib borildi. Har ikkala guruh bir xil miqdordagi terminlarni o'rgandi. Tadqiqotda 60 ta asosiy tibbiyot termini tanlandi. Terminlar quyidagi mavzular bo'yicha taqsimlandi:

- inson organizmi va a'zolar;
- kasallik va simptomlar;
- tibbiy muassasalar va xodimlar;
- davolash, dori va retsept;
- tekshiruv va tashxis;
- favqulodda tibbiy yordam;
- bemor bilan muloqot.

Talabalarning bilim darajasi tadqiqot oldidan va undan keyin test orqali aniqlandi. Test quyidagi topshiriqlarni o'z ichiga oldi:

- xitoycha terminning ma'nosini aniqlash;
- o'zbek yoki rus tilidagi tushunchaning xitoycha ekvivalentini topish;
- pinyin transkripsiyani to'g'ri o'qish;
- terminni gap ichida qo'llash;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- qisqa dialogni tuzish;
- kasbiy matndan ma'no chiqarish.

Shuningdek, talabalarning so'zni qo'llash ko'nikmasini aniqlash uchun og'zaki muloqot topshirig'i o'tkazildi. Har bir talabaga "bemor qabulga keldi", "shifokor bilan muloqot", "dorini qanday qo'llash kerak" va "tekshiruv natijasi haqida xabar berish" kabi vaziyatlar berildi. Topshiriq natijalari besh ballik mezon asosida baholandi.

Sifatiy ma'lumotlarni to'plash uchun yarim tuzilgan anketa va kichik guruh suhbatlari o'tkazildi. Anketa orqali talabalardan qaysi metod ularning eslab qolishiga ko'proq yordam bergani, qaysi terminlarni qiyin deb hisoblagani va muloqotda qo'llashda qanday qiyinchiliklarga duch kelgani so'raldi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari eksperimental guruh talabalarining lug'at zaxirasi va terminlarni qo'llash ko'nikmasi nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq o'sishini ko'rsatdi. Tadqiqot boshida ikkala guruh o'rtasidagi farq muhim darajada emas edi. Sakkiz haftalik mashg'ulotlardan so'ng eksperimental guruhda terminlarni eslab qolish va ularni muloqotda qo'llash ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilandi.

Ko'rsatkich	Eksperimental guruh	Nazorat guruhidagi o'zgarish
Termin ma'nosini aniqlash	68 foizdan 91 foizga oshdi	67 foizdan 78 foizga oshdi
Pinyin transkripsiyasini o'qish	61 foizdan 86 foizga oshdi	63 foizdan 72 foizga oshdi
Gap ichida termin qo'llash	54 foizdan 88 foizga oshdi	56 foizdan 69 foizga oshdi
Kasbiy dialogni tuzish	49 foizdan 82 foizga oshdi	51 foizdan 63 foizga oshdi
Matndan ma'no chiqarish	58 foizdan 84 foizga oshdi	59 foizdan 71 foizga oshdi

Eksperimental guruhda eng yuqori o'sish **"gap ichida termin qo'llash"** va **"kasbiy dialogni tuzish"** ko'rsatkichlarida kuzatildi. Bu kontekstli va amaliy mashqlarning talabada terminni faqat eslab qolish emas, balki real muloqotda qo'llash ko'nikmasini shakllantirishga yordam berishini ko'rsatadi.

Talabalar ko'proq qiyinlik bilan quyidagi terminlar guruhini o'zlashtirgani aniqlandi:

✓ ko'p ma'noli so'zlar, masalan, **"开药"** ***(kāiyào — dori yozib berish)*** va **"开刀"** ***(kāidāo — operatsiya qilish)***;

✓ bir xil yozuvli, ammo mazmuni farq qiluvchi terminlar;

✓ tibbiy protseduralarni ifodalovchi murakkab birikmalar;

✓ rasmiy tibbiy matnlarda uchraydigan kitobiy terminlar;

✓ talaffuzi o'xshash, ammo ma'nosi farq qiluvchi so'zlar.

Anketa natijalariga ko'ra, eksperimental guruh talabalarining 84 foizi vizual materiallar va rol o'yinlari terminlarni eslab qolishga ko'proq yordam berganini bildirdi. 76 foiz talaba real muloqot vaziyatlari orqali so'zni qo'llashga ishonchi oshganini qayd etdi. Nazorat guruhida esa talabalarning 62 foizi lug'at yodlash usuli qisqa muddatda samarali bo'lsa-da, so'zni muloqotda qo'llashda qiyinchilik tug'dirishini ta'kidlagan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kichik guruh suhbatlarida talabalar tibbiyot terminlarini mavzular bo'yicha guruhlash, rasmlar bilan bog'lash va shifokor–bemor dialogini tuzish orqali materialni yaxshiroq o'zlashtirgani bildirildi. Ayniqsa, **"bemor bilan muloqot"** va **"tekshiruv natijasini tushuntirish"** mavzulari kasbiy muloqotga tayyorlanishda foydali deb baholandi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari tibbiyot sohasiga oid xitoycha maxsus leksikani o'rgatishda kontekstli yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Terminlarni alohida ro'yxat shaklida yodlash talabaga qisqa muddatda so'z ma'nosini eslatishi mumkin. Biroq bu usul so'zning qo'llanish doirasi, uslubiy xususiyatlari va muloqotdagi o'rni haqida yetarli tasavvur bermasligi mumkin.

Eksperimental guruhda kuzatilgan yuqori natijalar maxsus leksikani real vaziyatlar bilan bog'lashning ahamiyatini ko'rsatadi. Masalan, **"诊断"** ***(tashxis)*** so'zini shunchaki tarjima qilib yodlash o'rniga, shifokor bemorga tekshiruv natijasini tushuntirayotgan dialog ichida o'rgatish terminning ma'nosi va qo'llanishini birlashtiradi. Bunday yondashuv talabaning semantik xotirasini faollashtiradi va so'zni uzoq muddatda eslab qolishga yordam beradi.

Vizual qo'llab-quvvatlash ham muhim omil bo'ldi. Tibbiyot atamalari ko'pincha abstrakt tushunchalarni ifodalaydi. Shu sababli rasm, sxema, infografika va video materiallar terminning mazmunini aniqroq idrok etishga yordam beradi. Masalan**, "检查"** ***(tekshiruv)*** so'zini shifokor bemorni tekshirayotgan vaziyat bilan bog'lash so'zning mazmunini yanada mustahkam qiladi.

Rol o'yinlari esa talabaning til bilimini amaliy faoliyatga aylantirish imkonini beradi. **"Bemor"** va **"shifokor"** rollarini bajarish jarayonida talaba terminlarni eshitadi, talaffuz qiladi, savol beradi va javob beradi. Shu tariqa lug'at bilimi muloqot ko'nikmasiga aylanadi. Bu, ayniqsa, tibbiyot sohasida ishlashni rejalashtirayotgan talabalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Biroq tadqiqot natijalari ba'zi cheklovlarni ham ko'rsatdi. Tibbiyot terminlari ko'p bo'lgani sababli, ularni bir vaqtda o'rgatish talabaning yuklamasini oshirishi mumkin. Shuning uchun terminlar mavzular bo'yicha bosqichma-bosqich taqdim etilishi lozim. Dastlab kundalik muloqotda uchraydigan asosiy terminlar, so'ngra murakkabroq kasbiy atamalar o'rgatilishi maqsadga muvofiq.

Yana bir muhim masala — terminlarni o'zbek, rus va ingliz tillaridagi ekvivalentlari bilan taqqoslash. Bu yondashuv talabaga ma'noni tezroq tushunishga yordam beradi, biroq har bir til o'rtasidagi mazmaviy farqlarni hisobga olish kerak. Masalan, **"治疗"** so'zi **"davolash"** deb tarjima qilinsa-da, u tibbiy protsedura, dori vositasi va reabilitatsiya jarayonini ham anglatishi mumkin. Shu sababli tarjima bilan birga terminning kontekstli qo'llanilishi o'rgatilishi zarur.

Tadqiqot natijalari asosida tibbiyot yo'nalishidagi xitoy tili darslarida quyidagi metodik tavsiyalarni berish mumkin:

- terminlarni mavzular bo'yicha guruhlash va bosqichma-bosqich o'rgatish;
- har bir terminni real muloqot vaziyati bilan bog'lash;
- rasm, sxema, video va infografikalardan foydalanish;
- shifokor–bemor dialoglari va rol o'yinlarini muntazam o'tkazish;
- terminlarni faqat tarjima qilib emas, gap va matn ichida qo'llash;
- talaffuz va pinyin transkripsiyasiga alohida e'tibor qaratish;
- kasbiy matnlar bilan ishlash orqali o'qish va tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- o'rganilgan terminlarni muntazam takrorlash va interaktiv testlarda qo'llash.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa

Tibbiyot sohasiga oid xitoycha maxsus leksikani o‘rgatishda kontekstli, vizual va amaliy metodlar an’anaviy lug‘at yodlash usulidan samaraliroq ekanligi aniqlandi. Eksperimental guruh talabalari terminlarni eslab qolish, ularni gap ichida qo‘llash va kasbiy dialog tuzishda nazorat guruhiga nisbatan yuqori natijalarga erishdi.

Tadqiqot tibbiyot yo‘nalishidagi xitoy tili ta’limida maxsus leksikani alohida metodik modul sifatida rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Kelgusida tadqiqotni kattaroq tanlama, turli til darajasidagi talabalar va uzoq muddatli kuzatuv asosida o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shuningdek, raqamli lug‘atlar, mobil ilovalar va sun’iy intellektga asoslangan mashqlarning maxsus leksikani o‘zlashtirishga ta’sirini o‘rganish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. *Ilmiy etika va umumiy texnik talablar*. Toshkent, 2024.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press, 2014.
3. Nation, I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press, 2013.
4. Hutchinson, T., & Waters, A. *English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach*. Cambridge University Press, 1987.
5. Hyland, K. *English for Specific Purposes*. Routledge, 2006.
6. Liu, Xun. *New Practical Chinese Reader*. Beijing Language and Culture University Press.
7. Creswell, J. W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. SAGE Publications, 2018.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.